

A.	D. Luka
ABK 209-46-VII/213	

POLITIČKE I DRUSTVENE PRILIKE U
BIVŠEM SREZU BOSANSKA GRADIŠKA

Stanje pred II svjetski rati i početkom rata

Stanje u Evropi se znatno otažavalo na našu zemlju pred drugi svjetski rat, jer su do tog vremena Nijemci već okupirali Čehoslovačku, Poljsku, Francusku, Belgiju i Holandiju. Period od jeseni 1940.godine do proljeća 1941. bio je mizvjestan. Nije se moglo naslutiti šta će Njemačka preduzeti dalje na proljeće, ali su naši ljudi živjeli u uvjerenju da će se pohod Njemačke i njezinog vodje Hitlera nastaviti. Mnogi su znali da Hitler želi da stvori novi poredak u Evropi, a to znači nastavak ratnih operacija.

Naši su ljudi tada mnogo više čitali novine i slušali radio, ali politička igra je bila zakulisna, a izjave vodja fašističke Njemačke bile su takve da su ponekad namjerno odražali pažnju od onoga što oni tajno pripremaju.

Medjutim, baš u ovom srezu moglo se je nešto više naslutiti, jer su u Topoli bile odavno naseljene Švabe, Oni su bili odavno organizovani u takozvani "kulturbund". Oni su održavali vezu sa Njemačkom i Austrijom i bili su mnogo više informisani ^{ne go} naši ljudi, a pogotovo oni "dolje u srezovima". I dok su naši ljudi bili zabrinuti zbog skore budućnosti, članovi kulturbunda sve više podižu glavu. Oni pokazuju na svakom mjestu da su ponosni na ~~dat~~ tadašnje pobjede Njemačke i širenje njenog gospodarenja u Evropi, Članovi kultur-bunda su nesumnjivo davali podatkeo stanju kod nas, o vojnim pripremama, kao i formiranju pomoćnog aerodroma u Topoli.

Naše tadašnje vlasti su vrlo neaktivne. Nije bilo nikakvih dogovora ni uputa za slučaj rata.

Vojne vlasti su povremeno pozivale rezerviste na vojnu vježbu. To je trajalo po mjesec dana pa su se rezervisti vraćali, a kasnije su pozivani drugi. Tako je bilo i sa rezervnim oficirima.

Na tim vojnim vježbama rezervni oficiri su se uklapali uglavnom u obične vježbe i rad. Savjetovanja o ratnim i političkim prilikama uglavnom nisu održavana - izuzev po-

nekad o stručnim vojnim pitanjima. Opasnost od fašizma nije istaknuta iako je situacija to zahtijevala. Prave orijentacije nije bilo ni kod dobrog dijela školovanih ljudi, a kamoli kod običnih ljudi iz naroda.

Kao da se je nešto očekivalo, ali to iščekivanje nije bilo lako. Ljudi su bili zamišljeni i bez nekog oduševljenja radili svoje poslove. Prestalo se misliti na duže vrijeme i stvarati kako u seoskim domaćinstvima tako i kod službenika i radnika.

Razgovori medju prijateljima i poznanicima su često dovodili do pitanja: a šta sutra ?

Neki ljudi su čak tvrdili da "švabo ne smije udariti na nas". To su pojedini ljudi koji su se sjećali dobro I svjetskog rata. Medjutim, oni nisu znali da ocijene nespремnost naše armije i što je gore razjedinosti koje su stvorile razne političke stranke u kojima su lični interesi pojedinaca dolazili do izražaja.

Isto tako naši ljudi nisu mogli predvidjeti ništa što će učiniti vlada u slučaju kada Nijemci krenu dalje u svojim tajnim planovima.

U proljeće 1941. godine ljudi u srezu Bos. Gradiška bili još više zabrinuti i kao da su se plašili prolaska jedne mirne zime. U proljeće su opet pojedini rezervisti pozivani i poneki rezervni oficir.

Zemljoradnici su obradivali zemlju, koliko im je to vrijeme omogućivalo, ali poslovi su sporo obavljali.

Potpis pakta između Jugoslavije i Njemačke, ljudi su tumačili na razne načine. Neki su naivno očekivali jedan miran period, dok su drugi stvarno osjećali da je loše rješenje u ovakvoj situaciji i zato se pridružili manifestacijama u vezi sa obaranjem pakta i zbog toga odmah otišli u Bos. Gradišku da učestvuju u manifestaciji. Iza toga nastao je malo smireniji period, ali i očekivanje novih događaja. Pozivanje rezervista bilo je nešto osjetnije, ali ne onako kao kad se očekuje rat.

Početak rata je označio nespремnost naše zemlje. Ljudi sa nisu snalazili. Nagli prodor Nijemaca i bombardovanje kao i izdaja učinili su da je narod izgubio svako orijentaciju.

U Topoli sa pomoćnog aerodroma podigla su se 3 aviona i stupila u borbu sa desetak njemačkih i nakon kraće borbe

sva tri aviona pala. To je narod posmatrao iz okolnih sela, jer se ova borba u vazduhu vidjela iz veće udaljenosti.

Jedan dio mobilisanih rezervista se dosta brzo vratio kućama. Oni su pričali kako je borba bila neorganizovana, a na više mjesta nije ni bilo borbe i da su se pod teškim uslovima vraćali u svoja sela.

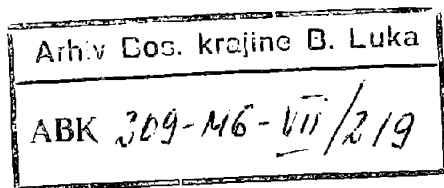
Nijemci su došli u Bos. Gradišku. Oni su u početku komandovali, ali prepustili vlast svojim novim saradnicima - iz ustaške organizacije. Nijemci su postavljali svoje komande u veća mjesta kao što je Banjaluka.

U prvim mjesecima okupacije bilo je dosta mirno. Seljaci su se kretali mnogo manje i samo ako je bilo potrebno.

U julu 1941. godine osjetila se djelovanje KPJ i počelo se razgovarati sa pojedincima ili grupama o dizanju ustanka. U selu Lamincima bila je opština za vrijeme Stare Jugoslavije. Bilježnik opštine (sekretar) bio je Jakov Hingzberg koji je iz susjedne Topole dolazio svaki dana na posao. On je na toj dužnosti ostao i poslije tj. u početku okupacije, Medjutim, tu nije zadržano sjedište opštine nego su sjedište opštine premjestili u Bos. Gradišku i tada ta opština dobila naziv vanjska opština.

Jednom prilikom nakon jedan mjesec dana poslije dolaska Nijemaca - Jakov Hingzberg je sjedeći uz vino rekao: "Kada pobijedi Njemačka ni Italije neće biti". Vjerovatno je da je kao član kultur-bunda dobijao razne informacije i čitao. To se može dovesti u vezu sa zamislima Hitlera da stvori novi evropski poredak u kome će Nijemci biti jedini i apsolutni gospodari.

Interesantno da se naši ljudi nisu plašili nikakvih izjava pa ni onih koji su tada u početku rata davane u štampi, a dokaz za to je sve veće i masovnije učešće u ustanku.

BOGDAN GUTALJ

Bogdan Gotalj